

per i resultats obtenuts el volum de Marco Erpetti è una publicació de gran nivell científic resolt bella e gradevole an-

che per la curata veste editoriale e l'ottimo apparato grafico.

Giulia Baratta

Simona CAPELLINI, Carla CORTI, Fiat Lux. *Le lucerne del Museo «Gaetano Chierici» di Paleontologia di Reggio Emilia*, Reggio Emilia, Deputazione di Storia Patria, 2020, 247 pp. ISBN: 978-88-944168-4-8.

Hom podria pensar que tenim davant simplement un corpus de llànties, en aquest cas procedents del Museo «Gaetano Chierici» di Paleontologia di Reggio Emilia. Però aquesta obra no és únicament un catàleg, com ben aviat se'ns puntualitza — i amb raó —, sinó també un magnífic estudi històric sobre la creació de la col·lecció i el recull d'informació de les peces. Aquesta idea és la que estructura el treball ja des d'un bon principi, car és el motiu principal de l'esquema escollit i que se seguirà al llarg de l'obra.

La dita col·lecció està formada per 198 peces, un nombre força considerable, i més tenint en compte que només 10 s'havien publicat fins a aquest moment. Es reivindica aquí la necessitat de recuperar els materials arqueològics que constitueixen els magatzems dels museus, tot sovint oblidats i que poden resultar una font valuosa per a molts investigadors. La sort que tenim en aquest cas és que finalment s'han pogut publicar i, en conseqüència, els acadèmics actuals i futurs hi tindran accés. Alguns exemplars, considerats fins i tot un «unicum», que des de la Sezione Reggiana han fet bé en valorar i divulgar. En concret, es tracta de peces de procedència diversa, localitzades tant en excavacions com en donacions privades, i que s'inclouen dins d'una cronologia àmplia, entre el segle V aC fins al VII dC.

Capellini i Corti han desenvolupat una tasca realment complexa, com bé expliquen, atès que els ha suposat indagar entre les fitxes

i la informació d'origen de les peces, trobades totes elles al llarg del segle XIX pel fundador i director del Museu, el paleontòleg italià Gaetano Chierici. Implicant una feina gairebé de caire filològic per a interpretar les notes de l'erudit. Cal destacar que, tot i l'antiguitat de les troballes, la rigorosa metodologia seguida per Chierici ja des d'un bon principi ha possibilitat que l'estudi d'aquestes fitxes en l'actualitat esdevingui força més complet i faciliti enormement l'anàlisi consegüent dels materials. Igualment, s'ha desenvolupat una actualització en l'anàlisi d'aquests materials, mitjançant una nova revisió autòptica per part de les autores; cosa que ha donat com a resultat unes fitxes arqueològiques d'allò més completes, que combinen les dades antigues amb les més recents.

Tal com se'ns menciona, la voluntat de testimoniar la vida quotidiana i les activitats de la població és característica essencial de la recerca museogràfica *reggiana*. Motiu pel qual encara amb més raó les llànties esdevenen un material guia ideal de la vida econòmica i social romana. A més de quedar ben reflectida aquesta essència en el mateix fons de material del museu.

A la primera part de l'obra, es contextualitza l'origen de la col·lecció, no únicament el que seria la procedència geogràfica sinó que també s'hi especifica la forma d'adquisició de les peces per tal que el lector en pugui saber el marc d'origen concret. Aquesta va seguida d'una breu història del museu i de la figura erudita que fou Gaetano Chierici, personatge

que va estar en relació amb el centre durant tant de temps.

El volum està clarament dedicat a un lector que ja tingui una aproximació o un cert coneixement previ dels materials arqueològics i històrics, però està enfocat de manera que no cal que sigui un expert en lucernes per a poder gaudir d'aquesta obra i comprendre-la. Així, doncs, des d'un bon principi, després de contextualitzar la col·lecció, les autores aposten per escriure un capítol introductorí on plasmen tota aquella informació bàsica que qualsevol ha de saber sobre les llànties: ja sigui des de la morfologia estàndard, fins a les diferents tipologies i la seva evolució al llarg de l'antiguitat. Aquesta part es troba desenvolupada prou extensament, de manera que el lector, encara que no estigui familiaritzat amb l'estudi de les lucernes, pugui tenir les eines suficients per a posteriorment comprendre millor els apartats centrals d'aquesta obra, on hi ha inventariades totes les peces. Un element a favor, a destacar, és que les autores no es centren a utilitzar una sola tipologia de classificació lucernària, fet que tot sovint pot implicar una visió parcial de l'estudi arqueològic.

Un següent apartat, obligat i necessari, és sobre les marques de fàbrica a les llànties, les quals no tan sols enumeren, sinó que també posen en relació amb les dades que en tenim i els diversos possibles centres de producció que hi estan associats. El tercer capítol, també necessari abans d'abordar la part central de l'obra amb l'anàlisi de les peces, és el tractament de la iconografia present de manera regular i repetida a les llànties. Una encertada classificació de les tipologies decoratives dona també una visió prèvia al lector menys experimentat sobre l'abast iconogràfic que es trobarà dins la col·lecció. L'apartat del catàleg de peces conforma, evidentment, el gruix principal del volum, encara que els capítols precedents són clau per a la seva òptima comprensió i contextualització, fins

al punt que, d'estar-ne absents, segurament no podríem parlar d'una obra completíssima. Per sort, som davant una bona elecció per part de Simona Capellini i Carla Corti, que qualsevol persona lectora sabrà apreciar.

El catàleg està organitzat per seccions geogràfiques de procedència, mantenint l'estructura organitzativa original del mateix Museo «Gaetano Chierici». Aquestes seccions són les sis següents: 1) *Cispadana*; 2) *Transpadana*; 3) *Puglia*; 4) *Isole del Mediterraneo*; 5) *Etruria litorale, Lazio e Picentino*; 6) *Svizzera, Francia, Belgio e Danimarca*. Dins de cada secció, les lucernes es distribueixen en un ordre cronotipològic. I de totes elles, n'és clarament el nucli principal el format per la primera secció, *Cispadana*, atès que és la que inclou les llànties procedents de la mateixa *Reggio Emilia* i el territori provincial, que agrupa fins a 100 de les 198 peces del total. El mencionat Corpus està organitzat de manera esquemàtica, de consulta fàcil i ràpida, agrupant les imatges dels materials al final de cada secció, amb fotografies que, tot i ser en blanc i negre, són d'alta qualitat. Aquesta distribució facilita en gran mesura l'anàlisi òptima dins el mateix estudi de Capellini i Corti, però també amb vista als possibles investigadors que la consultin. Les autores encerten en l'aposta per un tractament del material que va més enllà de les acostumades divisions tipològiques.

A mode de conclusió, voldria reivindicar un cop més la importància de l'estudi de la cultura material per a un coneixement profund i encara més extens de les societats de la nostra antiguitat, com és la romana en el nostre cas. En aquest àmbit, les llànties, que són un bé de consum de masses per excel·lència per la seva utilitat quotidiana, ens permeten endinsar-nos en la vida econòmica i social del món romà i, així mateix, en els gustos estètics de la població. Especialment si tenim en compte que molt sovint disposen d'una riquesa decorativa particular i enorme-

ment abundant, a més de les dades econòmiques i comercials que aporta la presència de marques de taller en alguns dels exemplars. L'obra de Simona Capellini i Carla Corti, en aquest sentit, se situa com una magnífica

aportació gràcies al desenvolupament i la creació d'un estudi lucernari tan complet com el que tenim entre les mans.

Laia de Frutos Manzanares

Mª Cristina DE LA ESCOSURA BALBÁS, *La población de Carthago Nova de la conquista al Principado. Epigrafía y onomástica* (Col·lecció Instrumenta 73), Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 2021, 334 pp. ISBN: 978-84-9168-644-6.

Aquest volum és resultat del treball d'una exhaustiva tesi doctoral per part de la ja doctora Mª Cristina de la Escosura, historiadora de l'antiguitat i especialitzada en epigrafia. Aquesta obra, a més, ha estat guardonada amb el Premi Géza Alföldy 2020 de la prestigiosa *Societas Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae*.

L'objectiu principal del projecte de De la Escosura és, essencialment, conèixer les possibles promocions jurídiques que experimentà el nucli de *Carthago Nova* al llarg de la seva història. Per aconseguir-ho, ha creat una completíssima base de dades epigràfica que inclou fins a 322 individus registrats en un total de 232 epígrafs diferents. De la mateixa manera ha apostat per abordar un període temporal força ample però alhora prou concret i determinant. La dita cronologia va des del segle III aC, inici dels contactes romans a la Península Ibèrica, fins al segle I dC, amb l'arribada del sistema polític del Principat.

L'obra en si està perfectament estructurada. Entrem en un primer capítol introductor, que serveix a l'autora per a contextualitzar tan cronològicament com temporal l'estudi. En destaquen ja els paràgrafs inicials, en els quals, emulant les fonts clàssiques, se'ns fa una descripció del port de la ciutat de *Carthago Nova* com si fóssim ben bé viatgers que hi acabéssim d'arribar. Realment una aposta molt atractiva en iniciar la redacció,

d'aquesta manera tan novel·lesca, que resulta una vertadera delícia per a qualsevol lector amant de la literatura elaborada. A la resta de l'apartat, i amb una detallada exposició del marc cronològic i geogràfic que envolta el treball d'investigació, s'opta per anar desenvolupant paral·lelament l'estat de la qüestió dels diversos esdeveniments clau o elements necessaris a mencionar. D'aquesta manera, el lector pot partir d'un ventall ampli d'informació al voltant del municipi objecte d'estudi, en aquest cas la hispana *Carthago Nova*.

En el segon capítol, es posa en context i es descriu tot el conjunt d'elements que conformen la base de dades, eina pròpia que li ha servit de punt de partida per a desenvolupar aquest projecte d'investigació que tenim entre mans. Amb la voluntat que l'estructura i l'organització d'aquest corpus epigràfic resultin perfectament clares, l'autora desgrana i justifica cada apartat que forma part de les fitxes. Així com es comenta el tractament realitzat durant l'anàlisi de les peces en tot el procés de recerca. El conjunt de decisions preses, a més de manera encertada, demostra a bastament que l'inventari — batejat com a SPES (*Studium Personarum Ex Scripturis*) — ha estat desenvolupat de manera completament calculada i conscient. Un dels seus millors valors: no s'ha deixat res a l'atzar i tot hi té la una funció específica. I aquesta certesa és ben clara a mesura que avancem en la lectura.